

A LOOK INTO THE RELATIONSHIPS BETWEEN IMAGE, SYMBOL AND INDICATOR IN ART

Image is the track left by nature in memory through a sensorial way. Symbol is, however, the objectified form of the image with an appearance indicator, after all, is a new form attributed to the symbol so that the form of symbol carrying the image can be perceived more easily and better. When the image takes a form in time, this form takes the place of that image as a symbol. When the symbol is seen, there appears an appearance of that symbol in the memory. So the symbol ceases to exist without image. Yet an image can exist without a symbol. Even the image can create a more permanent and new symbol for itself in time by getting out of its existing symbol or by changing that symbol. This change comes true in proportion to the cultural and technological developments.

Key Words: Image, Symbol, Indicator

Anahtar Kelimeler: İmge, Simge, Gösterge



Resim 1. Dürer, "Adem ve Hava", 1504, gravür.

"İmge, duyuların bilinçteki izidir."¹Türk Dil Kurumu'na göre imge: 1. Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, hülya; 2. Duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, imaj; 3. Duyularla alınan ve bir uyarıcı söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesne, hayal, imaj ve olaylar olarak tanımlanır.²

Doğuyla birlikte varolan duyularımız kendi yapılarına göre soyut ve somut, içteki ve dıştaki her şeyi algılar. Algılananlar duyularımızla bilincimiz tarafından belleğe aktarılır. Böylece belleğimizde izler oluşur. Bu izler algılanan şeyin tümüyle aynısı değil, az çok ona en yakın olanı, aslının yerini alan imgeleridir. Daha sonra

* Yard. Doç., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, 25240, Erzurum. kucukoner@mynet.com

1 Orhan HANÇERLİOĞLU, *Felsefe Ansiklopedisi*, cilt. 3, s. 74

2 Orhan KOÇAK, *İmgenin Halleri*, s. 43



Resim 2. Tannı Anubis. Mısır, M. Ö. 300.

bellekteki imgeler içten veya dıştan gelen uyarılarla harekete geçer ve bellekte iz oluşturan asıl şeyi çağrışımlarla geri getirirler. Bilince geri gelen bu asıllar tam olarak gerçeğin kendi olmayıp, ona en yakın olanlardır.

İmge bir form taşıdığında bu forma simge denir. Simgede, imgeyi taşır. Ama imge formsuz da vardır. Kendini soyut olarak hep var tutar bellekte. Simgenin mutlaka taşıdığı bir imge vardır ve simge görseldir. Görsel olan simgeler kendiliğinden oluşmazlar, insanlar tarafından oluşturulurlar veya yok edilirler. "İm, simgede duysal algılanabilir olandır."³ Bir kabuk, bir kılıftır simge. Şeklini ise insan belirler. Bu belirlemede simgenin taşıyacağı imgenin büyük rolü vardır. Bir tanrıyı simgeleyen bir heykel yok edildiğinde o tanrının da yok olduğu düşünülür. Rollo May,

imge-simgede ilişkisine şöyle değinir: "Sembol ve mlt, karşılaşmadan fırlayan canlı, hemen dolaysız biçimlerdir ve, öznel ve nesnel kutupların diyalektik iç ilişkisini –birindeki değişimin diğerindeki bir değişimi getireceği canlı, etkin, sürekli bir karşılıklı etkileşmeyi- içerirler."⁴

İlk insan, korku kaynağı olan doğa olaylarını imgeleştirmiş, bunları sembolleştirerek de görünür hale getirmiştir. Yüce ve üstün olanı göremeyen ve bilemeyen ilkel, zorunlu olarak onun simgesini yapmış ve o simgeyi yüce ve üstün olan sayarak da ona tapmıştır. Sembollerle korkuyu bilinmezlikten ve görünmezlikten çıkarıp elle tutulabilen, kurbanlar verilen, savaşarak yok edilebilen yapılara dönüştürmüştür. "Mısırlılar arasında ayrı ayrı türden hayvanlar, ayrı ayrı mezheplerin tanrılarıydı; bu tansal varlıklar sürekli savaş durumunda olduklarından, kendilerine bağlı olanları da aynı çatışmaya sürüklüyordu. Köpeklere tapanlar, kedilerle ya da kurtlarla uzun süre barış içinde kalamazlardı."⁵



Resim 3. İktiz Kulelerin Yıkılışı.



Resim 4. Mondrian, "Kırmızı, Sarı ve Mavi Düzenleme". 1920.

Oluşturulan yapılar, kendilerinde taşıdıkları imgelerin değerine göre önem kazanırlar. Her biri, kendi alanında usta olan sanatkarlar tarafından üretilirler. Büyük emeklerle üretilen bu semboller, dünyada bir benzeri olmasın diye de özenle korunurlar. Böylece, insanların bu semboller karşısında daha da heyecanlı olmaları beklenir. Bu heyecan, daha çok, o yapının tek oluşundan ve orijinal oluşundan kaynaklanır.

3 Ludwig WITTGENSTEIN, *Tractatus-Logico Philosophicus*, Çev. Oruç Aruoba, s. 35

4 Rollo MAY, *Yaratma Cesareti*, Çev. Alper Oysal, s. 99

5 David HUME, *Din Üstüne*, Çev. Mete Tunçay, s. 66

Kartalın ya da aslanın simgesini taşıyan insanlar, aynı zamanda gücün imgesini taşımış olduklarından, savaşlarda da daha cesaretli olmuşlardır. Doğaya karşı yapılan savaşta da büyücülerin sembolleri, onların gücü olmuş, kim daha çok simgeye sahipse, diğerlerinden daha üstün sayılmıştır. Toplumları yönlendirmede ve devlet idarelerinde, simgeleri sadece yönetenler üreterek kendilerine mal etmişler, yönetilenleri ve toplumları simgelere itaate zorlamışlar, böylece kendi hükümlerini korumuşlardır. Ama zaman göstermiştir ki, zorlamalarla biçimlenen uygarlıklar tarihe karışmış, imgelerin taşıdığı değerler ise sürüp gitmiştir.

İmge, simgeden daha kalıcıdır. İmge, yaşanmış, sona ermiş bir sürecin sonucu olduğu için, insan belleğinde kalıcı bir nitelik kazanmış, diğer belleklere aktarılmış veya aynı olaylar sonraki zamanlarda da başka nesiller tarafından yaşanarak benzer imgeler oluşmuştur. Simgeler ise süreleri dolunca tarihe karışmış, yerlerini başkalarına terk etmişlerdir. Bu açıdan simgeyi moda benzetebiliriz. Simgelerin zamanla yok olmalarına rağmen imgeler kendilerine yeni simgeler edinmiş, hatta bu yeniden simgeleme bizzat insanın bilinçli bir eylemi olmuştur. Bazen, süreleri dolmasa da iptal edilip, yerlerine yenileri getirilmiştir. "İmgenin simgeden, göstergeden veya sözcükten farkı nedir? Nesnesine gönderme yapma tarzı: Benzeyiş. Ama bu, düşüncenin imgeye gelip takıldığı, çünkü imgenin belli bir matlık (ışık geçirmezlik) içerdiği anlamına gelir. Bir gösterge, bütünüyle saydamdır, kendi başına önemi yoktur. Öyleyse, imgeyi aslına benzeyen bağımsız bir gerçeklik olarak mı alacağız? Hayır; ama ancak benzeyiş imgeyle asıl olan arasındaki bir kıyaslamanın ürünü olarak değil de imgeyi doğuran hareketin kendisi olarak görmek koşuluyla. Öyleyse gerçeklik de sadece kendinden ibaret olmayacak, sadece kendi hakikati olmayacak, ama aynı zamanda kendi ikizi, gölgesi, imgesi olacaktır."⁶ Zamanla insan hayatına daha fazla giren simge, sanatta ve edebiyattaki değişik akımların ortaya çıkmasını sağlamış, günümüz ticaretine damgasını vurarak reklamcılığın ana ilkelerini oluşturmuş ve insan iletişimini tamamıyla ele geçirmiştir. Bilgisayar teknolojisi ve internet, bir simgeler diliyle iletişimdir.



Resim 5. Giza Piramitleri. M. Ö. 2585-2511 arası, Mısır.

Simgenin günümüzdeki edindiği yer, göstergesizliğin de temelini atmış, bilgisayarla yaratılan hızlı ve kolay iletişimin oluşmasına etken olmuştur. Bilgisayar ekranını ele geçiren gösterge dili, yerel ve ulusal değerleri aşarak, evrensel bir iletişim dili oluşturmuş, dünyanın neresinde olursa olsun, hangi dil, din, ırk, kültürde yaşarsa yaşasın, insanların anında

anlayabileceği bir dünya yaratmıştır.

Gösterge veya görünüm, herhangi bir şeyin yerini tutan ve onun yerini alan başka bir şeydir. "Bir gösterge ya da representamen, bir kişi için, herhangi bir şeyin yerini, herhangi bir bakımdan ya da herhangi bir sıfatla tutan bir şeydir."⁷ Daha çok dil bilimleri arasında kendini gösteren göstergebilimi, sanatın da ilgisini çekmiş, imge, simge ve sembolle olan yakınlığı sayesinde de kendine sanatın içinde yer bulabilmiştir. "Gösterge, dil ile ilgili bilimlerde bir başka şeyin yerini tutabilecek nitelikte olduğundan kendi dışında bir şey gösteren, belirten (anlamı olan) her çeşit biçim, nesne, olgu vb. olarak tanımlanır."⁸

Gösterge somuttur, görülür, dokunulur, duyulur bir yapıdadır. İmge ise soyuttur, bir kavram, bir anlamdır. İçeriktir imge. Göstergedeki en ufak bir değişiklik imgenin anlamında da kaymaya neden olur. Yani bir anlam bütünü oluşturulup da ona bir gösterge vermek gerekirse, bu gereksinim, anlamı en iyi biçimlendirebilen bir gösterge üretimiyle olur. Bu üretimse daha çok sanatçıların işidir. Çünkü, en iyi imge, simge ve göstergeleri sanatçılar üretirler.

O halde imge, gerçeğin, varlığın, anlamın yerini alan şey; simge, imgeyi taşıyan, biçimlendiren, görünür, duyulur, tutulur, dokunulur kılan şey; gösterge de, imgeyi taşıyan simgenin daha anlaşılır, daha kolay algılanabilir bir seviyedeki bir şekli, hatta simgenin yerine getirilen yeni bir formdur. Bu haliyle gösterge, biçimdir. Anlamın taşıyıcısı olan biçim. "İster konuşulan söylem, ister yazılı söylem düzeyinde olsun, hiçbir öge sadece kendi kendinde bulunmayan bir başka ögeye gönderme yapmadan gösterge olarak işlem göremez."⁹

Göstergenin bir biçim oluşu ve sınırlanışı, tamamıyla içerikle uyuşmalıdır. İçeriğine az da olsa uymuyorsa, o içeriğin (imgenin) o göstergeyle devamı söz konusu olamaz. Belli bir zaman sonra gösterge kaybolur ve imge, kendine yeni bir kılıf bulur. "Bu yüzden de dışsal sınırlanışı ancak, biçimin içsel içeriğini en ifadeli yoldan görünür kıldığı zaman yeterince anlam kazanır"¹⁰ Biçim, her ne kadar anlam için bir araç olsa da, o olmadan anlamın iletilemeyeceği bir o kadar da önemlidir aslında. Göstergenin biçim oluşu, onun imgeyi taşıdığı anlamına gelir. İmge-simgeli ilişkisinde olduğu gibi imge-gösterge ilişkisinde de göstergeyle imge iç içedir. İmge, anlatılmak istenilen şey, gösterge de onu taşıyan biçimdir.



Resim 6. Maleviç, "Süprematizm", 1921-27.

7 Mehmet RİFAT, *Göstergebilimin ABC'si*, s. 21

8 Mehmet RİFAT, a.g.e., s. 5

9 Jacques DERRIDA, *Göstergebilim ve Gramatoloji*, Çev. Tülin Akşin, s. 49

10 Vasili KANDINSKI, *Sanatta Zihinsel Üstüne*, Çev. Tefik Turan, s. 56

İnsanlık tarihi boyunca kültürlerin simgeleri kendi zamanlarının yaşamsal ipuçlarını da taşımışlardır. Çağının tüm önemli olaylarını gösterme sorumluluğu hep simgelerin omuzlarında olmuş, insanların araştırmalarıyla ulaşılan simgeler analiz edilerek taşıdıkları imgeler ortaya çıkarılmış, bu imgelerle de o zamana ait inançlar, savaşlar, aşklar, iletişimler hakkında aydınlatıcı bilgilere ulaşılmıştır. Sembollerin en çok üretildiği ve tüketildiği iki alandan biri sanat diğer de bilimdir. "Herhangi bir tarih döneminin psikolojik ve tinsel mizacını anlamak istiyorsanız, bunu o dönemin sanatının derinliklerinde aramaktan daha iyisini yapamazsınız. Çünkü dönemin altta yatan tinsel anlamı ifadesini dolaysız bir biçimde sembollerle sanatta bulmuştur."¹¹



Resim 7. Jan Van Eyck, "Arnolfini'nin Doğumu", 1434.

Sanat, imge taşıyan her türlü simge ve göstergeyi kullanabilir. Sanat görünen şeydir. Yani simgedir, göstergedir. Sanat imgeyi göstermez. İmge, sanatın kullandığı simge ve göstergelerin içinde yer alır. İmgenin taşınma ve sunulma yolları çok çeşitlidir. Sanatsal anlamdaki bir sunum, görsel bir estetiklik içerir. Her şekliyle, imgelerin taşıyıcısı olan simgeler sanatın asıl uğraşı değildirler. Özenle sanatçı tarafından seçilenler, yine sanatçı tarafından oluşturulan kompozisyon düzenlemeleriyle sunulurlar. Kagan, Estetik ve Sanat Dersleri kitabında, sanatın iki önemli fonksiyonundan bahsederken imgeyi taşıyan biçimin özenle seçilmesi gerektiğini ve imgenin de yine özenle iletilmesi gerekliliğinin altını çizmektedir. "Sanatsal biçim, birbirinden farklı, ama diyalektik olarak birbiriyle bağıntılı iki işi görmek zorundadır; birincisi, sanatsal bir içeriğe cisim verme; ikincisi, başlı başına bu içeriği iletilme. Demek, sanatın iletişimsel bir işlevi oluşu, sanat biçiminin yalnızca kuruluşsal-estetik bir özellik değil, ama aynı zamanda, bir gösterge özelliği de taşıdığını ortaya koymaktadır. Buna göre, sanatın içeriği, onu dile getiren ve onu ileten gösterge sistemi açısından ele alındığında, sanatsal bildirişim olarak tanımlanabilir."¹² Buradan devam ederek Kagan, sanatın kendisine has bir sisteme gereksinimi olduğunu söyler. Bu sistem imgeleri taşıyan göstergelerin ikili uyum içinde estetik bir tavırla sunumunu gerçekleştirecek olan imgesel-gösterge sistemidir.¹³

Sembollerin kullanıldığı alanlardan diğeri olan dilbilim, yazının icadıyla başlamış ve zamanla kendi içindeki dinamizmle su yüzüne çıkan çeşitliliği yaşamsal önemini arttırmış, bu önem onu en çok kullanılan simgesel alan haline getirmiştir. Şu bir gerçektir ki, dilbilimin oluşmasındaki en önemli etken sanattır. Sanat, görsel bir iletişim sağlar. Dilbilimin kullandığı yazı da görsel bir malzemedir. Gözle algılanır.

O halde hem sanat, hem de dilbilim, görsel iki anlatım yoludur. En ayırt edici özel-

11 Rollo MAY, *Yaratma Cesareti*, Çev. Alper Oysal, s. 72

12 Molissey KAGAN, *Estetik ve Sanat Dersleri*, Çev. Aziz Çalışlar, s. 293

13 Bkz., Molissey KAGAN, a.g.e., s. 293, 294

likleri ise, görsel dilin anında sunum yapıp algılanmaya geçirmesi, dilbilimin de algılamada başından sonuna kadar bir süreç ve takip gerektirmesidir. Yazı gibi söz de dilbilimin bir ögesidir. Ama söz, görsellik taşımaz, işitsellik taşır. Bu özelliği sözü bir iletişim aracı olarak daha farklı bir konuma getirir. Gözü kapalı olarak da insanlar sözel yolla iletişimde bulunabilir, kendilerini ifade edebilir, diğerlerini de algılayabilirler. Sözel dilde görsel malzeme yoktur. Buna karşın görsel imgelerin ve simgelerin sözel göstergeleri diyebileceğimiz sesler vardır. Bir söz ya da bir kelime, bir imgenin yeni ve farklı bir formudur. Söz, aynı zamanda, beyindeki düşüncenin en anlamlı ifadesini bulduğu formdur. Düşünce oluşur oluşmaz kendini sözlere yükler ve dile dökülebilir. Sözel dilin imgeleri tamamıyla yapay imgelerden oluşur. Her kelimenin taşıdığı bir gerçek anlam vardır. Anlam, görsellik taşıdığına sanatın, yazınsallık taşıdığına dilbilimin, sözellik taşıdığına da söz bilimin kılıfına bürünür. Derrida, Göstergebilim ve Gramatoloji adlı kitabında dilbilimin önemini vurguladıktan sonra, sözün düşünceyle olan bağıntısını şöyle anlatır: "Gösterge kavramı (gösteren/ gösterilen) kendi içinde, sescil tözü ayrıcalıklı kılma zorunluluğunu taşır ve dilbilimini göstergebilimin 'patron'luğuna yükseltir. Konuşan ses (la phoné) gerçekten gösterilen kavramın düşüncesi ile en yakından, en mahrem bir şekilde birleşmiş olarak kendini bilince veren, gösteren maddesidir. İnsan sesi bu görüşe göre, bilincin ta kendisidir. Ben konuştuğum zaman, yalnızca düşündüğüm şeyden ötürü varolduğumun bilincine varmıyorum, ama düşüncemin ve 'kavramın' en yakınında, dünya içine düşmeyen, dışarı verdikçe duyduğum-anladığım benim salt ve özgür kendiliğindenliğime dayalı gibi görünen, hiçbir aleti, aksesuarı, dünyadan alınana hiçbir gücü kullanmayı gereksindirmeyen, bir göstereni de muhafaza ettiğimi biliyorum."¹⁴

Aristoteles, daha milattan önce, insanın soyut değerlerinin tanımlamalarını yapmış, ifadedeki yolların ayırımına giderek imge ve simge kavramlarını birbirinden ayırt edebilmiştir. İnsanın iç değerlerini, Retorik adlı kitabında toplamış, iletişimsel konulara da Yorum Üzerine ve Ruh Üzerine adlı eserlerinde değinmiştir. Yorum Üzerine'de şöyle der: "Seste olanlar ruhtaki duygulanımların, yazılanlar da seste olanların simgeleri. Yazı herkes için aynı olmadığı gibi, sesler de aynı değil. Bununla birlikte aynı imler için ruhtaki duygulanımlar herkesçe aynı, tasarımları aynı olanların nesnelere de aynı olacaktır."¹⁵ Aristo'nun da bildiği şey, sesler ve yazıların insanların oluşturduğu farklı kültürel yapılarla farklı biçimlere sahip olduklarıdır. Aynı sesi ve yazıyı sadece aynı ulusun ve kültürün insanları eşit şartlarda aynı imgesel anlam için kullanabilmekte, fakat, başka bir ulus-kültürdeki insanlar için bu durum geçerli olmamaktadır. Diğer kültürlerin sözlerini ve yazılarını anlamak içinse, mutlaka çeviricilere gereksinim duyulmaktadır. Oysa sanatın başı çektiği görsel-imgesel göstergeler, insan ruhunun ortak değer ve düşüncelerinin birbirine en yakın anlamları taşıdığı iletişim sistemleridir. Bu evrensel iletişim özelliği ile görsel diller, en çok kullanılan yazısal ve sözel dillerin her zaman ötesinde ve üstünde bir değer taşımakta olup, çağımızdaki küreselleşme ve internet iletişimi gibi kavram ve hareketlerin de ana kaynağı olma özelliğini taşımaktadır.

¹⁴ Jacques DERRIDA, Göstergebilim ve Gramatoloji, Çev. Tülin Akşın, s. 39,40

¹⁵ Aristoteles, Yorum Üzerine, Çev. Saffet Babür, s. 1

KAYNAKÇA

- ARISTOTELES, **Yorum Üzerine**, Çev: Saffet Babür, İmge Kitabevi, Ankara, 1996.
- DERRIDA, Jacques, **Göstergebilim Ve Gramatoloji**, Çev: Tülin Akşin, Alfa Yayınları, İstanbul, 1994.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, **Felsefe Ansiklopedisi**, Cilt. 3 (İ-K), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- HUME, David, **Din Üstüne**, Çev: Mete Tunçay, İmge Kitabevi, Ankara, 1995.
- KAGAN, M., **Estetik Ve Sanat Dersleri**, Çev: Aziz Çalışlar, İmge Kitabevi, Ankara, 1993.
- KANDINSKI, Vasili, **Sanatta Zihinsellik Üstüne**, Çev: Teyvik Turan, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.
- KOÇAK, Orhan, **İmgenin Halleri**, Metis Yayınları, İstanbul
- MAY, Rollo, **Yaratma Cesareti**, Çev: Alper Oysal, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.
- RİFAT, Mehmet, **Göstergebilimin ABC'si**, Simavi Yayınları – ABC Dizisi: 8, İstanbul, 1992.
- WITTGENSTEIN, Ludwig, **Tractatus-Logico Philosophicus**, Çev: Oruç Aruoba, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.